

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2023

STOCKHOLM 2023

THE ROYAL SWEDISH ACADEMY OF LETTERS,
HISTORY AND ANTIQUITIES

ACADÉMIE ROYALE SUÉDOISE DES
BELLES-LETTRES, DE L'HISTOIRE
ET DES ANTIQUITÉS

KGL. SCHWEDISCHE AKADEMIE FÜR LITERATUR,
GESCHICHTE UND ALTERTÜMER

© De enskilda författarna och KVHAA, Stockholm 2023

Grafisk formgivning: Lars Paulsrud

witterhetsakademien.se

ISBN 978-91-88763-44-0, ISSN 0083-6796

Italgraf Media, 2023

INNEHÅLL

- 7 Preses hälsningstal
- 11 År 2023 tilldelade medaljer och priser

MINNESORD

- 19 Johan Söderberg
- 27 Sture Allén

FÖREDRAG

- 45 Anders Wästfelt: *Gränsen mot framtiden. Insikter om jorden, tiden och samhället*
- 65 Gunnar Almevik: *Kulturarv i Antarktis*
- 87 Marie-Louise Bech Nosch: *Odysseus garderob. En homerisk hjälte och hans kläder*
- 103 Joakim Nivre: *Naturliga språk och artificiell intelligens*
- 115 Jonas Granfeldt: *Utbildning i främmande språk då, nu och sen. Moroten, piskan eller predikan?*
- 133 Hanne Fjelde: *Demokrati i vågskålen*
- 141 Arne Jarrick: *Kunskapen har en början men inget slut – varför är detta inte självklart?*
- 155 Hanna Bäck: *Politisk polarisering som utmaning för demokratin*

- 169 Anders Jarlert & Lars Berglund: *Kyrkomusikens historia*
– finns den?
- 187 Bo Andersson: *En gåva till en drottning – Aurora*
von Königsmarcks Nordischer Weÿrauch

ÅRSBERÄTTELSE, FÖRTECKNINGAR ÖVER LEDAMÖTER,
AKADEMIFORSKARE OCH PERSONAL

- 207 Ständige sekreterarens årsberättelse
- 213 Vitterhetsakademiens kulturfastigheter
- 227 Årsberättelser från vissa forskningsföretag m.m.
- 239 Publikationer utgivna 20.3.2022–19.3.2023
- 241 Alfabetisk förteckning över Akademiens ledamöter
- 258 Akademiens ledamöter i invalordning
- 261 Ledamöternas fördelning på klasser
- 263 Avlidna ledamöter 20.3.2022–19.3.2023
- 264 Akademiens utskott och nämnder
- 270 Vitterhetsakademiens akademiforskare
- 271 Akademiens personal

ARNE JARRICK

*Kunskapen har en början men inget slut
– varför är detta inte självklart?*

DE TVÅ LEDEN i rubriken ovan kan förefalla alldeles självklara.¹ För flertalet läsare är de kanske också det. Varför ska man i så fall behöva påpeka att kunskapen har en början, det vill säga att specifika kunskaper initieras i huvudet på en särskild människa (eller några särskilda människor) i en viss tid (eller vid vissa tider) och på en viss plats (eller vissa platser), vilket ska underförstås av början i rubriken ovan? Och hur kan det vara på något annat sätt än att sökandet efter och vinnandet av kunskap kommer att fortgå ända till historiens slut? Vad skulle få denna hittills oupphörligt pågående process att avstanna och upphöra innan mänskligheten gör det?

Att detta är självklarheter som det förefaller onödigt att motivera har också varit min uppfattning. Men sedan jag konfronterades med den nya så kallade kunskapshistorien, en ny gren på det idé-, lärdoms- och vetenskapshistoriska trädet, inser jag att detta inte längre betraktas som självklart bland alla. Det är särskilt intresset för kunskapens början som satts i fråga av företrädarna för denna gren. Medan en del av dem har gått så långt som till att förneka att det ens skulle vara möjligt att identifiera ursprunget till kunskapsvinster, har andra snarast hävdad att det är ointressant eller irrelevant att göra det även om det skulle vara möjligt.

Påståendet i det andra ledet är inget som kunskapshistorikerna har vare sig godtagit eller avvisat – eller ens berört, såvitt jag vet. Kanske är detta samtidigt mindre givet än det att kunskapen av allt att döma måste börja någonstans. Det finns dock goda skäl att anta att kunskapsprocessen kommer att fortgå så länge det finns människor på jorden. En förutsättning för det är att människor kommer att vara lika nyfikna som hittills på hur världen runt och inne i oss är beskaffad. Givet detta och det faktum att mängden vetbara men ännu ej kända ting bokstavligt talat är oändligt stor, kan kunskapssökandet aldrig ta slut och därför heller aldrig nå sitt mål – eller ens komma närmare målet. Målet är rörligt, per definition.

Att det förhåller sig så här betyder dock inte att varje enskild kunskapsutveckling fortsätter i evighet. Här och var tar kunskapssökandet slut, antingen därför att det inte finns mer att veta eller också därför att det inte går att veta mer. Att kunskapsprocessen allmänt sett fortskrider *ad infinitum* utesluter inte heller att kunskap går förlorad på vägen. Kunskapshistorien är inte bara en fråga om tillflöden utan också om läckage. Men för det första är tillflödena sannolikt större än läckagen, och för det andra kan förlorad eller övergiven kunskap hämtas tillbaka såvida den bevarats i något beständigt medium utanför den mänskliga hjärnan. Slutligen krävs inte att alla och envar är lika nyfikna hela tiden, bara att tillräckligt många är det så att sanningssökandet kan hållas i gång generation efter generation.

Min konfrontation eller mitt möte med kunskapshistorikernas avvisande av eller ointresse för forskning om kunskapens ursprung kommer ur en projektidé som jag för några år sedan presenterade för en av dess företrädare. Han anmärkte då att mitt intresse just för kunskapens ursprung och för kunskapsgenombrott har blivit otidsenligt. Sådant håller man inte på med längre, sa han. Min föregivet daterade idé var sprungen ur en viss otillfredsställelse med designen i filosofen Åsa Wikforss som helhet utmärkta RJ-program ”Knowledge resistance – causes, consequences, cures”, till vilket jag är löst knuten. Programmet består av fyra

delprojekt, alla med kunskapsmotstånd som huvudfråga. Bristen är att det saknas ett delprojekt som har den motsatta utgångspunkten: Hur går det till när kunskapen bryter igenom motståndet? Att det sker ger historien talrika prov på. Ny kunskap vinnns hela tiden och når oftast allmän acceptans för att på sikt omsättas i praktiken – i den mån den har praktiska implikationer. Så blir det, trots större eller mindre motstånd och trots en längre eller kortare tids eftersläpning. Att motståndet kan vara nog så besvärande och att eftersläpningen kan dra ut på tiden, ibland farligt länge, ska inte skymma det faktum att kunskapsprocessen ändå rullar på.

En slagfärdig illustration till detta kan hämtas från inledningen till David Woottons stora studie om den vetenskapliga revolutionen, där först en välutbildad 1600-talseuropés uppfattningar av världen skisseras. Wootton föreställer sig att denne

believes that witches can summon up storms that sink ships at sea. [...] He believes in werewolves. [...] He believes that mice are spontaneously generated in piles of straw. [...] He believes that a murdered body will bleed in the presence of the murderer. [...] He believes that it is possible to turn base metal into gold.²

Denna föreställda persons syn på världen jämförs därefter med uppfattningarna hos 1700-talets upplyste engelsman, som här antas ha gjort sig av med de flesta av de vanföreställningar som florerade ännu på 1600-talet. "Our Englishman", skriver Wootton,

has looked through a telescope and a microscope. [...] He does not know anyone [...] who believes in witches, werewolves, magic, alchemy or astrology; he thinks the *Odyssey* is fiction. [...] He is confident that the unicorn is a mythical beast.³

Mycket hände uppenbarligen med människors förståelse av världen under de hundra år det här är frågan om, här illustrerat av två föreställda män från olika århundraden. Och trots att förändringen under den här perioden i hög grad inskränkte sig till ett litet utbildat och nästan ute-

slutande manligt skikt, skulle det inte dröja så länge förrän också folk i allmänhet anammade viktiga vetenskapliga landvinningar. På den tiden såsom i andra tider.

Att det pågått och ständigt pågår en sådan genomgripande spridningsprocess döljs av flera samtidigt och långsamt pågående kognitiva processer. En sådan process är att mycken i dag tillämpad kunskap har blivit så självklar att den inte ens uppfattas som kunskap. I vår tid tvättar nästan alla människor händerna i bestämda situationer utan att reflektera över att det är följden av specifika kunskapsvinster och naturligtvis utan att veta att denna numera självklara vana etablerades allmänt först i början av 1900-talet. En snarlik omständighet är att vunnen och spridd kunskap uppfattas som närmast ursprunglig. Det ligger till exempel nära till hands att tro att människor i alla tider har opererat med negativa tal, trots att det inte skedde ens bland matematiker förrän på 1600-talet.

Vidare, att kunskap som numera tas för given en gång kan ha (och ofta har) varit kontroversiell är något som snabbt fördunklas när den införlivas i det allmänna medvetandet. Den kunskap som en gång var kontraintuitiv har fått omvända förtecken. Ett exempel på det är den vid början av 1600-talet för många svårsmälta upptäckten av blodomloppet, inom några årtionden följd av den för en del människor upprörande upptäckten av kapillärerna. Från vår utsiktspunkt i nutiden förefaller sådan upprördhet svårbegriplig. Slutligen har en hel del kunskap blivit en så naturlig del av det allmänna medvetandet att människor inte längre kan ge skäl för den. Utvecklingsläran skulle kunna vara ett exempel på det, liksom den heliocentriska världsbilden eller det faktum att stora delar av jorden har genomgått ett antal istider.

Det är bland annat sådana här stundtals skymda processer som föranleder en djupare undersökning av det omvända mot det som är huvudsaken i Wikforss i och för sig välmotiverade forskningsprogram: hur kunskapsframstegen kommer till stånd och sprids – i teori och praktik. En sådan undersökning kan hjälpa oss med den angelägna uppgiften att bekämpa det maligna kunskapsmotstånd som finns i vår egen tid, även

om det inte finns något empiriskt stöd för att motståndet skulle vara mer omfattande nu än tidigare.

Projektet – de fem stegen

Idén är att i ett antal fall följa kunskapens öden i fem successiva steg, som om de kunde skiljas åt trots att det inte alltid är möjligt att göra sådan sträng åtskillnad i praktiken. Kunskap fattas här som någons eller någ-ras sanna påstående grundade på goda skäl – detta enligt en klassisk och alltjämt fungerande definition. Den analytiska femstegsproceduren bygger på antagandet att ny kunskap med potentiellt praktiska implika-tioner måste bryta igenom såväl kognitivt som praktiskt eller beteende-mässigt motstånd innan det är rimligt att anse den fullt ut accepterad och inkorporerad bland sina mer eller mindre klart avsedda mottagare. Ett viktigt moment i analysen är att för vart och ett av de fem stegen söka identifiera den särskilda kunskapsvinstens nyckelaktörer eller strategis-ka protagonister – de är i början oftast de forskande pionjörerna själva – liksom de strategier de använt sig av för komma till rätta med ett väntat motstånd.

Processen startar med en identifierbar upptäckt, som i något enstaka fall kan karakteriseras som omvälvande. Det är steg ett. Genom kun-skapshistorien har sådana upptäckter i allmänhet varit enslingars verk, även om vetenskapliga landvinningar numera allt oftare är följderna av kollektiva ansträngningar, dock alltjämt hos ett litet fåtal. Archimedes upptäckt av hur man beräknar volymen på ett oregelbundet format föremål eller Galileos upptäckt av Jupiters månar är klassiska exempel. Men också långt senare kan ny kunskap allt som oftast knytas till enskilda personer, som Agassiz upptäckt av istiden (1840-tal) eller Higgs hypo-tes om den partikel (2000-tal) som både före och efter att dess existens konstaterats fått namn efter den som antog att den fanns – ja, närmast måste finnas.

Steg två inträder i de fall den nya kunskapen på sin väg mot spridning möter ett såväl mentalt som praktiskt motstånd. Motståndet kan vara

kognitivt eller emotionellt eller både och. Kognitivt framför allt därför att det nya förefaller kontraintuitivt; emotionellt därför att det utmanar vanan och tryggheten i invanda föreställningar och ibland i en invand livsföring.

I det tredje steget kommer det kognitiva genombrottet, det vill säga den fas då en anseelig andel av befolkningen – svårt att här kvantifiera – erkänner den nya kunskapen som giltig, utan att ännu anpassa sina handlingar till det som den i vissa fall uppfordrar till. Sådan beteendemässig tröghet kan vara avsiktlig men lika gärna följderna av bekvämlighet – tänk på alla bilresor alla klimatmedvetna människor fortsätter att göra – och ibland är den kanske bara omedveten.

Ett fjärde steg tas då människor också omvandlar sina intellektuella insikter i sådan handling som den nya kunskapen föranleder. Det sker sällan friktionsfritt, utan är ofta antingen följderna av trovärdiga besked om vad som hotar om inget görs – torka och bränder, till exempel – eller av trovärdiga förutsägelser av de stora och kanske oemotståndliga fördelarna en ändrad livsföring kan ge. Man kan slutligen tänka sig ett femte steg då den nu fullt ut införlivade kunskapen skapar en beredvillighet hos kunskapens appropriatörer att med mindre motstånd än tidigare ta till sig ytterligare rön i spåren efter de gamla. Även om detta kanske snarast är att betrakta som ett slags önsketänkande, kan potentialen för sådan öppenhet vara väl värd att studera.

Det är sådana processer jag vill följa med avseende på de mekanismer som antingen driver eller spärrar vägen för dem, vilket bland annat innebär de strategier kunskapens företrädare har använt för att möta ett väntat motstånd mot sina nya insikter.

Kunskapshistorikernas missriktade kritik

Vad skulle det nu vara för fel med en undersökning så som den skisserats ovan? Inget, enligt min mening. En hel del, dock, enligt den nya kunskapshistorien, att döma dels av reaktionerna på min projektidé från en av dess företrädare, dels av det som kan inhämtas i deras publikationer.

Och hur svär nu kunskapshistorikernas idéer mot mina, och varför biter de inte på dem?

Mot bakgrund av den självklara observationen att sökandet efter kunskap är en dynamisk process, där den ena upptäckten hakar i den andra, hävdar en del kunskapshistoriker att kunskapens ursprung inte kan identifieras. Flertalet av dem menar att det är ointressant eller irrelevant att göra det oavsett om det skulle gå. Jag håller inte med om någotdera.

Att ursprunget till en särskild kunskapsvinst inte alltid kan återfinnas betyder inte att det aldrig skulle vara möjligt. Det går tvärtom i ganska många fall. Att vetenskapliga landvinningar ofta länkas till varandra hindrar inte heller att de kan skiljas åt, just så som det nyfödda barnet kan urskiljas från sina föräldrar trots sin biologiska samhörighet med dem. Det går till exempel att tidsfästa Archimedes heureka, liksom Galileos upptäckt av Jupiters månar, trots att deras insikter byggde vidare på det som andra hade kommit fram till.

Det inte bara går, det är också viktigt att söka identifiera och lokalisera tidpunkterna och platserna för kunskapsvinsternas upphov – viktigt för den som vill förstå det mänskliga samhällets kulturella dynamik. Hur gick det till när någon eller några få personer lyckades bryta sig ur sin tids kognitiva konventioner? Och hur såg de kulturella förutsättningarna ut där det skedde, till exempel när blodomloppet på 1600-talet kom att ersätta den uråldriga humoralpatologin, när den icke-euklidiska geometrin bröt igenom, eller när vattensänkningsteorin ersattes av landhöjningshypotesen, som på 1800-talet banade väg för upptäckten av istiden?⁴ Istiden är ett talande exempel, för trots att mångas insatser hakade i varandra på vägen mot den avgörande insikten går det ändå att identifiera vilka som gjorde de avgörande upptäckterna, liksom när och var det skedde. Konventioner är till för att upprätthållas, generation efter generation. Ändå bryts de tid efter annan, och det är just det som karakteriserar det mänskliga samhällets unikt stora dynamik – och det som behöver förklaras. Det är ett av skälen till att kunskapens ursprung är av såväl vetenskapshistoriskt som kulturevolutionärt intresse.

Ytterligare ett skäl är det kulturevolutionärt intressanta faktum att snarlika kunskapsvinster görs på olika platser oberoende av varandra. Ett kardinal exempel på det är Pythagoras sats som Pythagoras varken var först med eller ensam om att komma på. Det skedde till exempel också i Babylonien och Indien. Likadant med förståelsen av hävarmsprincipen, introduktionen av skriftsystemen eller formuleringen av marginalnytteteorin.⁵ Det finns åtskilligt med andra exempel, och de visar att människor i sitt sanningssökande har något gemensamt var de än råkar framleva sina dagar. De grubblar i ansenlig grad på samma saker, vilket de nya kunskapshistorikerna riskerar att förbise genom sitt närmast programmatiska ointresse för kunskapens ursprung.

Jag har ovan talat om kunskapens spridning. Sådant så kallat diffusionistiskt tal avvisas av kunskapshistorikerna, som menar att kunskapsprocessen snarare ska beskrivas i termer av cirkulation och kommunikation. ”Spridning” kommer inte över deras läppar. Argumentet är att den domän där kunskap produceras inte kan skiljas från den domän där den cirkulerar. I denna mening är all forskning också kommunikation. Tillkomsten av gravitationsläran brukar här framhållas som exempel på det, med hänvisning till att Newton kommunicerade med rapportörer runt om i världen i arbetet med att formulera sin omvälvande teori. Tanken på spridning, däremot, förutsätter inte bara ett identifierbart ursprung, utan implicerar också enligt kunskapshistorikerna att spridningsprocessen är både vertikal och rätlinjig, det vill säga att den utgår från ett ”upphöjt” centrum och oförvanskad fortskrider nedåt i samhället. Enligt kunskapshistorikernas sätt att se saken är det här frågan om två vanföreställningar inom konventionell vetenskapshistoria, vilka dessutom anses nära förknippade med en eurocentrisk syn på vetenskapens utveckling. Som om identifikationen av ett ursprung alltid måste leda till Europa.

Vad kan sägas om denna uppsättning kritiska positionsmarkeringar? Allra först det att den process där kunskap produceras i åtskilliga fall med lätthet kan urskiljas från det kommunikativa momentet, inte bara analytiskt utan också *de facto*. Historikerns grävande i arkiven eller medi-

cinarens experiment i laboratoriet är uppenbara exempel på det. De äger rum på en särskild plats och vid en särskild tid, för att därefter kommuniceras. Därefter! Att välorienterade kunskapshistoriker kan förbise detta är en gåta. Trots att de två momenten ofta (eller oftast) är länkade till varandra i en ständigt fortgående återkopplingsprocess kan de ändå skiljas åt. Det hela börjar någonstans även om det därefter cirkulerar. Newtons arbete är inget undantag från det, och hans exempel visar också att ”cirkulationen” av nyvunnen kunskap ibland just tar formen av vertikal spridning från den punkt där den ursprungligen koncipierades. Så är det inte alltid, men så pass ofta att det måste betraktas som ett intellektuellt haveri att bortse från det.

Att kunskapen ofta görs om, förvrängs eller tunnas ut när den sprids då allt vidare kretsar tar den i anspråk, hindrar inte att människor ibland (eller ofta) fångar upp den i enlighet med kunskapsproducentens intentioner. Men också i sin ”korrumperade” form kan processen beskrivas just som ett spridningsförlopp. Att historiker länge har tenderat att vara eurocentriska i sin syn på vetenskapens utveckling har kunskapshistorikerna (och många före dem) dock rätt i. Samtidigt gör flera av dem misstaget att förväxla ett diffusionistiskt perspektiv med ett eurocentriskt. På senare år har det blivit alltmer klart att väsentliga landvinningar har sitt ursprung utanför Europa, till exempel just Pythagoras sats som hade sin oberoende motsvarighet i Indien och Babylonien, eller den icke-euklidiska geometrin eller varför inte introduktionen av inokulation för att immunisera människor mot epidemiska sjukdomar, en insikt och en uppfinnet som introducerades i Kina och annorstädes långt innan den infördes i Europa.⁶ Men så snart man erkänner detta har man också erkänt betydelsen av att studera såväl kunskapernas numera erkänt globala ursprung som deras spridningsförlopp.

Åter till projektet – några preliminära resultat

Slutsatsen av diskussionen ovan är att kunskapshistorikernas kritik kan avvisas, varför jag nu anser mig berättigad att fortsätta projektet enligt

den ursprungliga planen. I huvudsak artar sig undersökningen till en serie fallstudier där de kvantifierande inslagen blir relativt begränsade om än inte alldeles frånvarande. Systematiken i valen av fall kan kompensera för det. Här krävs studier både av klara och mindre klara vetenskapliga framsteg, av sådana kunskapsvinster som fick respektive inte fick genomslag, av dem som antingen mötte stort motstånd eller bara litet eller inget motstånd i relation till hur pass konstraintuitiva de var, samt av genombrott med antingen stora eller mindre betydande konsekvenser för människors liv. Det finns förstås oräkneliga fall att välja bland. För närvarande har jag en lista på ett tjugotal kandidater, såsom upptäckten av blodomloppet och kapillärerna, antiseptikens framväxt inom kirurgin och klimatforskningen et cetera. Listan utelämnas här.

För att nå betydelsefull kunskap på det här området är det nödvändigt att gå utöver orsakerna till och karaktären på kunskapsmotståndet genom historien. Man behöver också identifiera den repertoar av strategier som forskare använt sig av dels i sitt arbete för att nå insikter, dels för att möta ett väntat eller redan upplevt motstånd mot sina idéer och upptäckter. Jag befinner mig ännu i början av en sådan undersökning och ska avsluta med att meddela några preliminära resultat av den.

Ofta har tänkare och forskare använt sig av en försiktighetens strategi i sina strävanden att kommunicera sina resultat (i min engelskspråkiga artikel kallad *the low key approach*). Med en lågmäld framtoning dämpar de betydelsen av den nya upptäckten eller de nya vetenskapliga insikterna i syfte att så lite som möjligt provocera en misstänksam omgivning. Det kan göras med en rad olika retoriska medel, såsom att försöka framställa det nya som gammal (ibland återupptäckt) kunskap eller bara som ett mindre långtgående tillägg till det gamla än det egentligen är. Forskaren kan också nöja sig med att till en början peka ut småfelen hos föregångarna fast det egentligen handlar om att kullkasta deras stora fel, liksom att uttrycka nya insikter med ett språkbruk som ligger nära det gamla paradigmet terminologi. Det är ett sätt att vänja omgivningen vid den generalkritik som ska följa. Slutligen har forskare med en så-

dan attityd försökt invänta rätt tillfälle att lansera sina idéer och insikter, och ibland har de närmat sig de mäktiga män som de väntat sig ignorant skepsis från med smicker och andra inställsamheter.

Kunskapshistorien uppvisar rikligt med exempel på denna försiktighetens strategi. I den artikel som den här texten bygger på nämner jag bland andra Kopernikus, Galileo och Newton från tidigmodern tid och Keynes från 1900-talet.⁷

Mycket annorlunda är den offensiva strategi (i artikeln kallad *the up-front approach*) som en del förnyare av vetenskapen har använt sig av – jag tror att det huvudsakligen, om än långt ifrån alltid, har rört sig om relativt unga forskare. Jag har hittills identifierat två framträdande inslag i en sådan strategi. Det ena är att dess företrädare har uppträtt oförväget och med stor säkerhet kring sina nya rön. De har inte tvekat att hävda att rönen är såväl obestridligt som slutgiltigt riktiga. Det andra är att de sluter sig samman med likasinnade för att öka och konsolidera sitt mod att gentemot en föreställt skeptisk omgivning hävda sina ibland revolutionerande upptäckter. Newton kan åter anföras som exempel. När han var ung lanserade han sin för tiden radikala färgteori – att hela färgskalan finns i solljuset – helt utan den blygsamhet som han i en mognare ålder uppvisade i kommunikationen av gravitationsläran. Han föreställde sig att sanningen om solljusets färger otvetydigt skulle framgå av hans relativt ytliga presentation av sina i och för sig geniala experiment. Galileos stundtals hånfulla sätt att utmåla sina motståndare sällar sig till raden, liksom Hans Roslings offensiva attityd då han framträdde i medierna.

Att helt enkelt bara framträda med skrupulös ärlighet är ytterligare en strategi jag har träffat på då och då (i artikeln kallad *the honest approach*). Innebörden är att forskaren avstår från varje retoriskt försök att förstärka sina resultat och i stället talar klarspråk om såväl deras svagheter som deras styrkor. I den mån baktanken med en sådan fallibilistisk attityd är att förekomma och därmed avvärja ett väntat motstånd är det frågan om just en strategi, varför den absoluta ärligheten i angreppssättet trots allt kan ifrågasättas. Charles Darwin kan tas som exempel. I sin

självbiografi berättar han hur han i *Om arternas uppkomst* var lika noggrann med att redovisa motinstanserna till sin teori som att gå in på de observationer som talade för den. Darwin trodde att hans sätt att redan i förväg adressera ett väntat motstånd var en delförklaring till bokens omedelbara framgång.

Slutligen ska jag bara kort nämna vad som skulle kunna kallas den selektiva strategin (i artikeln kallad *the targeting approach*). Den går ut på att forskaren låter bli att odsla intellektuell energi på att vinna alla, för att i stället rikta sig till dem som är lättast att nå. Så gjorde den brittiske kirurgen Joseph Lister när han vid mitten av 1800-talet, under stort motstånd från äldre konservativa kirurger, införde antiseptiska metoder vid operationer. Att dödsfallen tack vare Listers användning av karbolsyra sjönk dramatiskt, rubbade inte de gamla kollegernas motstånd mot Listers livräddande innovation men påverkade de yngre kirurger som Lister huvudsakligen sökte stöd hos.

För vår nutida strävan att bana väg för verklig kunskap finns det en hel del att lära av de strategier som har använts tidigare, av vilka några har diskuterats ovan. Under vilka förutsättningar fungerar den ena strategin men inte den andra? Kan strategierna användas tillsammans? Med mera. Här återstår åtskilligt att utreda och resonemanget ovan har implikationer som får anstå till ett annat sammanhang.

Föredrag den 10 januari 2023

N O T E R

1. För utförliga referenser till det som hävdas i denna artikel, se Jarrick 2023, s. 149–162. I föreliggande text ges referenser bara till längre citat och påståenden som inte återfinns i artikeln.
2. Wootton 2015, s. 6–7.
3. Wootton 2015, s. 10.

4. För en ännu relevant studie om upptäckten av istiden, se Frängsmyr 1976.
5. Bod 2022, s. 37–40, 60, 113–114.
6. Bod 2022, s. 286–287.
7. Jarrick 2023, s. 158.

R E F E R E N S E R

- BOD, RENS 2022. *World of patterns. A global history of knowledge*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- FRÄNGSMYR, TORE 1976. *Upptäckten av istiden. Studier i den moderna geologins framväxt*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- JARRICK, ARNE 2023. "Knowledge breakthroughs through time in mind and action. An outline of a new-old knowledge history", *Knowledge* 3:2, s. 149–162, <https://doi.org/10.3390/knowledge3020011>.
- WOOTTON, DAVID 2015. *The invention of science. A new history of the scientific revolution*, New York: Harper Collins.